

İ B A D E T

Mahir İZ

İbadet deyince, halkın büyük bir ekseriyeti, farz olan: Namaz, Oruç, Hacc ve Zekât gibi belli ibadetlerle, yine bu emirlerin nafilelerini ifa etmek: Kur'ân-ı Kerim okumak, tesbih çekmek ve zikir etmekten ibaret olarak kabul ve telâkki etmişlerdir. Bu telkin ve telâkki, halkı ancak kendini kurtarmak yönüne götürmüş ve başkalarını düşünmek zaruretin-den uzak bulundurmıştır.

Ferdî düşünüş, cemiyeti ihmale sebebiyet vermiştir. İbadet mefhumunu iyi anlamak için önce tariflerinden söze başlamak lâzım gelir. Fukahamız, ibadeti: «Allah'ın hoşnud ve razı olacağı ameldir.» Ubudiyet ise «Kulun Hakkın takdirine rızasıdır.» diye tarif etmiştir. Buna nazaran Kur'ân-ı Kerim'in ve Peygamberimiz (S.A.S.) Efendimizin bütün emirlerini, irşadlarını, tavsiyelerini yerine getirmek ayrı ayrı birer ibadet olduğu gibi; yasakladıklarından, haram olduğundan dolayı sakınmak da birer ibadettir.

Kur'ân-ı Kerim'in Tûr Suresinin 56. Ayetinde (**Ben cin ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım**) meâli etraflıca düşünülecek olursa, yukarıda geçen ibadet tarifleri bu ayet-i celilenin hükmünde mün-demiç olduğu görülür. Bazı tefsirlerde bu ibadet kelimesine marifet mânası verilmişse de marifet ibadetin içinde tabiatıyla bulunduğu için, bu te'vile kanaatimizce ihtiyaç yoktur. Ma'rifet, imanın öncüsüdür. Bilinmeden iman olmaz, ibadet ise itaat demektir ki imanın lâzım-ı gayr-i müfariğıdır.

Kur'ân-ı Kerim'de hemen her yerde amel, yâ'ni ibadet imanla birlikte zikredilmiştir. Marifetullah, Kur'anın ve Peygamber Efendimizin tarifi vechile imana iktiran etmezse, mânasız bir lâfız olarak kalır. İşte bu itibarla, Allah ve Resûlünün emirlerine itaat ve inkiyad ve rızasını aramak mânasına hasr ve kasretmelidir. Çünkü bu mânada irfan ibadetin içindedir, yâ'ni asıl olan ibadettir. Nazm-ı Celiledeki lâfza sadakat evlâdır. İbadeti yukarıda açıklanan dar mânada anlamak, bu te'vile sebep bulunmuş olabilir.

Şimdi gelelim ibadetin tarifi içindeki «Allah rızası» mefhumuna. İşte amel-i salih, ibadetlerde olduğu gibi hayatın her safhasında Allah'ın

rızasını aramaktır. Bu «Hakk'ın rızası» medlûlü, büyük halk kitlelerinin gereği gibi anlaşılammıştır. Ve halk bu hususta, gereği kadar rehber de bulammıştır.

Bilindiği gibi Fıkıh'da hukuk iki asla irca edilir: Biri hakk'ullah, diğeri hukuk-ı ibad'dır. Yani biri Allah'a aid olan haklar; diğeri ise halkla, kullarla ilgili bulunan haklardır.

Cenabı hak, Kur'ân-ı Kerîm'de buyurduğu gibi kendisi amellerden müstağnidir. Hiç kimseye ve hiç bir şeye ihtiyacı yoktur. Ferde kulluk icabı emrettiği hususlar, yine kulun kendisi içindir. Onu terbiye ile kemâle ulaştırmak gayesiyledir. Binaenaleyh Allaha aid olan hakiarda mündemic hikmet-i teşriyyesinde de yine kullarının iki cihan saadetleri matlubdur. Şu hale nazaran bu taksim, izafî bir taksim olmuş oluyor. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in bütün ayât-ı celilesi nizâm-ı âlem içindir. Bu nizâmın te'minine zevi-l-ukul (akıl sahipleri, insanlar) me'murdur. Tabîf kuvvetler diye anılan ilâhî düstur ve kanunlar bu intizamın esaslarıdır.

Hareketin gün ışığında, sukûnun gece esnasında tecelli etmesi ibretle düşünülecek birer hikmet-i icaddır. En büyük mürşid ve rehber olan Peygamberler dahil bu dünyanın nizâmı için ne kadar büyük evliya, hükema, feylesoflar, tabiat âlimleri, kâşifler, sanatkârlar, büyük müstevliler, dehalat binlerce ve yüzbinlerce gelmiş ve geçmiş... Onların doğru sözlerini dinleyip icra eden cemiyetler, milletler rahat yaşamış; ihtirasını önder yapıp yalnız kendi çıkarını düşünen kavmler hüsrana uğramışlar, mahv ve muzmahil olmuşlardır. Milletler tarihi bize bu seyri göstermektedir.

Cemiyetin selâmet ve saadeti ön plânda geldiğine göre, kula aid olan hakların Allah'a aid dediğimiz haklara tercih edilmesiyle, Allah'ın rızası tahsil edilmiş olur. Yani maksadı hulâsa edecek olursak «Allah'ın rızası kulun rızasına bağlıdır.» Allah'ı memnun ve hoşnud etmek isteyen ve bu sayede sevab kazanmayı düşünen, önce halkı memnun edecektir. Yoksa en yakınlarından başlayıp konu komşu, mahalle, şehir, memleket halkının ihtiyacını düşünmeyi bırakıp, ferdî nafîle ibadetlerle Allah'ın rızasını elde edeceğini zan etmek din bilgisinden hiç haberdar olmamış acınacak bir zavallı kardeş mertebesine düşmektir. İşte ulemamızın, vâızlarımızın en büyük vazifesi, ibadat-ı mefrûza (farz kılınan ibadetler) dışında, en büyük ibadetin, halkı bu yolda uyandırmaktan ibaret olduğunu bilip, anlatmalarınıdır.

Ya'ni bir ferdin çevresinin ihtiyacını düşünmeyi bırakıp, şahsına aid sevap kazanmak için gayret sarfetmesi halinde, divan-ı ilâhîde mes'uliyetten kurtulamıyacağını yüzlerce ayât ve ehadisi halkın önüne sürerek ikaz etmesi birinci vazifesidir. Birkaç misal ile müfredata girerek mes'eleyi izaha çalışalım. İbadetin temeli bilgidir. Bilgisiz ibadet, hederdir. Namaz kılmasını öğrenmeyen namazı, Kur'an-ı Kerîm okumasını bil-

meyenin tilâveti sevap yerine günahı müstelzimidir. Tahsil çağına girmiş bir yavruyu ele alalım. Ve din bakımından bugünkü tatbikata bakalım.

KURSLAR

Her mü'min ferдин ilk bilmesi lâzım gelen ilim: 'İlmihal' dir. Bu kelime islâmın vaz ettiği «İlmihal-i mükellef» terkiбинin kısaltılmışıdır. Ya'nı dinî mükellefiyet çağına girmiş olan kimsenin öğrenmesi lâzım gelen bilgilerdir.

Yalnız kasaba ve köylerde değil, büyük şehirlerin her mahallesinde açılması dinî bir zaruret olan Kur'ân-ı Kerîm kurslarında önce okutulması lâzım gelen bilgi: İlmihal'dir. Kur'ân-ı Kerîm'in namaz için lâzım olan «Fatiha» ve «İhlâs» dan başka, diğer namaz sûreleriyle istenilen büyücek sûreleri ve vakti olana tekmil Kur'ân-ı Kerîm'i öğretmek, ilmihalden sonra yapılması icap eden tâ'limdir. Halbuki bu hususlar bir çok kurslarda nazar-ı itibare alınmamaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığının Kur'an kurslarına bu hususu tamim ile murakaba etmesi de lâzımdır.

Hafız Yetiştiren Kur'ân-ı Kerîm kurslarına gelince: Onlar büsbütün yanlış bir yoldadır. Arap memleketlerinin dışında bulunan tek mil islâm memleketlerinde hafız yetiştiren Kur'ân-ı Kerîm kurslarında mutlaka arapça lisanı da tedris edilmelidir. Çünkü mânasını anlamadan kur'ânı ezberlemek, Diyanet İşleri teşkilâtının himayesinde cehli himaye ve Kur'ânı dünya menfaatine âlet etmeyi tecviz etmek, demektir. Arap ülkelerinden başka her müslüman devletinin kendi diline nazaran Arapça, yabancı dildir. Dünya ilim âlemi, sırf ilim yapmak için tarihten evvelki devirlere varıncaya kadar her milletin lisanını, yazısını öğrenip vesikalarmı tedkik ve yeni elde edilen malzemeyi tarihe yadigâr ediyorlar. Eski Türklerin, Mısırlıların, Hindlilerin, İranlıların tarih boyunca lehçe farklarına varıncaya kadar, ilme hizmet bakımından tedkiki için sarf edilen gayretler hayretlere sezadır. Tevratı tetkik etmek isteyen İbraniceyi, Hristiyanlık için Lâtinceyi öğreniyorlar, hülâsa İlâhî ve beşerî dinlerin esaslarını intişar tarihinden itibaren yazıldığı lisanla ve harflerle, yayıldıkları sahalarda kazılar ve elde edilen kitabelerle okuyup öğrenmeye çalışıyorlar. Haham ve Ruhban mekteplerinde dinlerinin mümessilleri eski ve yaşayan dilleri sırf meslek vazifesi ve aşkıyle öğrenip dururlarken ve halen Üniversitelerimizde, meselâ, Edebiyat Fakültesinin Türkoloji, Şarkiyat ve Tarih bölümlerinde, İktisat Fakültesinde eski harfler, eski yazılar medenî âlemde olduğu gibi ilmî tetkik bakımından öğretilmesi bir zaruret halini almışken; biz bütün dünyada yekûnu beşyüz milyonu aşan ve milletimizin %99'u Müslüman olan halkımızın

din rehberleri olacak zevata mensup olduğu dinin dilini bütün incelikleriyle öğretmek yerine, mânasını anlamadan ezberletip dostun ve düşmanın tezyif ve istihzasına hedef edersek, bunun maddî mânevî mes'uliyetini kimin omuzlarına yükleyeceğiz. Artık yapılacak yeni bir hamle ile Hafız yetiştiren Kur'ân-ı Kerîm kurslarına Arapça hocaları tayin etmek, vebalden kurtulmak ve mesleğin haysiyetini korumak için tek yoldur.

Keza Diyanet İşleri Başkanlığının, tevhid-i tedrisat kanunu mucibince bir elden idare edilmekte olan ilâhiyat meslek liselerine girecek olan talebenin hafız olmasının tercih sebebi olarak Millî Eğitim Bakanlığı nezdinde teşebbüse geçmesi de meslekî bir zarurettir. O zaman Hafız Kur'ân kursları esash bir hüviyet kesbeder. Bugünkü acı ve üzücü durumdan kurtulur.

NAMAZ

Evvelce de yazılmış olduğu gibi (Salât-ı mektube) denen farz namazlarda amel-i salih: Ta'dil-i erkân ve cemaattır. Huşu' ve huzu', iç âlemini, kalbi alâkadar ettiği için, her ferd namazda iken kendini kontrol edip huzurda bulunduğunu düşünürse, masiva ile ilgisini mümkün olduğu kadar kesebilir.

Namaz, insana daima şükür içinde bulunmayı öğretir. Çünkü insan-oğlu Hakk'ın binbir nimetine müstağraktır. Her an teşekküre borçludur. Gözlerini kaybetmiş olan â'mâyı görüp görüş nimetinin azametini o anda düşünemeyen; kolunu, bacağı veya her hangi bir uzvunu zay' eden birini görüpte onların kendisinde sapasağlam bulunmasından dolayı Hakk'a teşekkür için beş vakitte secdeye kapanması lâzım geldiğini düşünemeyen derin bir gaflet içindedir. Onun için Kur'ân-ı Kerîm daima nimetlerin hatırlanmasını emrediyor. İnsanların birbirine yaptıkları iyilikten dolayı karşılıklı teşekkür etmeleri din ve medeniyet icabı ise, Allahın nihayetsiz lütuflarına lâkayd kalmak akli başında olmayan nankörlerin kârıdır.

Namaz, intizam, disiplin ve program öğretir. Bunlar bu gün ilmî metodların icabıdır. Hz. Muhammed aleyhisselâm 1400 sene evvel bunu beşeriyete tâlim etmiştir. Nasıl dünyada intizamsız, programsız, metodsuz ve saatle ayarlanmayan mesai heder olur, neticede zafer elde edilmezse ukba için de hal aynıdır. Her iki cihan saadeti, namazın öğrettiği disiplinle mümkündür. Gün doğmadan uyanıp Hakk'a şükürünü eda' ettikten sonra, işinin başına geçmek bereketin ve saadetin temeli olduğunu mürşid-i beşeriyet Efendimiz muhtelif Hadîslerinde tebşir etmişlerdir. Beş vakitde, fasılalarla dinlenmek ve yarım banyo demek olan abdest almanın uzviyyeti nasıl besleyip kamçıladığını sağlık bilgisi kitaplarında

da görürüz. Hülâsa abdest ve namaz her mü'minin mânevî ve maddî hayatı için en büyük gıdadır ve mahz-ı şifâdır. Ve sırf bunun kıymetini iyice takdir edebilmemiz için Cenabı Hak Kur'ân-ı Kerîmde bir çok yerlerde te'yid ve te'kid etmiştir. Ve peygamber efendimiz hastalık halinde dahi cemaatı terk etmemiştir, bize en güzel örnek kendilerinin yaptıkları ve söyledikleridir.

ORUÇ

Kur'ân-ı Kerîm'in beyanına göre, islâm dininden evvel gelen bütün ilâhî dinlerde de oruç farz kılınmıştır. Cenabı Hakk'ın hiç bir arıza ve mazereti olmayanlar için orucun ehemmiyetini belirtmesi, mazeretine binaen tutamayanların kaza etmesi lüzumu, kasden bozanların misliyle cezalandırılması, ihtiyarlık veya hastalığında dolayı tutamayanların ise fideye denilen mâlî mükellefiyete tâbi tutulmaları, orucun insanlara büyük faydeler temin ettiğini göstermektedir.

Evet, oruç hem bedeni, hem ruhu terbiye eder. Bütün bir sene kayıtsız şartsız yeyip içenlerin vücutlarının muhtelif noktalarında birikmiş olan «toksin» dedikleri zehirli maddelerin muhtelif hastalıklara sebep oldukları tıbbın hükümleri arasındadır. Bir çok hastalıklarda doktorların verdikleri perhiz, yiyip içmek hususundaki kayıtlardan ibarettir. Her sene bir ay Allahın perhizini yerine getirmeyen, bütün ömrünce doktorların perhizlerine mahkûmdur. Orucun mânevî terbiyesine gelince:

Bir kere açlığın ve susuzluğun ne demek olduğunu fiilen öğretir. Aç ve ihtiyaç içinde olan adamın müşkil durumu, gözünün önünde canlanır. Ve muhtaçların yardımına koşmanın lüzumunu ve ehemmiyetini iyice anlar. Aç adamın neler yapabileceğini düşünür. Ve hapishane istatistiklerini tedkik ettiği zaman, cinayetlerin ve bütün suçların en büyüğünü ve en çoğunu açlık ve ihtiyaç saikasıyla yapıldığını görür. İhtirasların sebep olduğu facialar bunun yanında, pek az kalır. İşte Ramazanda açları ve muhtaçları düşünmek orucun dinî, insanî ve medenî terbiyesidir.

Cenab-ı Hakkın bilumum emirlerinde ve nehi'lerinde daha bizlerin bulamadığı, anlayamadığı nice nice hikmetler vardır ki o da gün geçtikçe fen ilerledikçe, keşifler arttıkça birer birer açığa çıkıyor. İnsanoğlu kat kat hayretlere düşüyor.

Orucun bir de cemiyetle ilgili tarafı vardır ki bu nokta çok mühimdir. Oruç Allahla kul arasında bir ibadettir. Kimse kimsenin oruçlu olup olmadığını söylemedikçe veya oruçsuz olduğuna delil olmadıkça bilemez. Onun için Kudsî bir hadis-i şerifte «Oruç benim içindir. Onun mü-kâfatını ben veririm.» buyrulmuştur. Vakıa her ibadet Allah için yapılır sa da oruç ibadeti başkası tarafından bilinemiyeceği için böyle buyurulmuştur. Bir mü'min her hangi bir mazeretle oruç tutmayabilir. İsterse

hasta olsun, ister seferî bulunsun asla herkesin önünde yeyip içemez. Bu hususta mubalâtsizlik ederse büyük günaha girer. Alenen orucu yemek ma'zur da olsa Allahın emrine karşı isyan sayılır. Sonra onbir ayın bir sultanı olan ramazan-ı şerife hürmetsizliktir. Üçüncü olarak oruçlulara hürmetsizliktir. Böyle üç mühim mahzura birden ehemmiyet vermeyen bir mü'minin önce ictimaî terbiyesinin noksanlığına hükmedilir. Hudud-u şeriyyenin ikame edildiği devirlerde bu gibilerin cezalandırılması, bu üç hürmete saygısızlıktan dolayı tatbik edilen «zecz-i şeri» idi.

Her ne kadar din ile ilgisi olmayanlar bunu hürriyet-i şahsiyeyi tehdid olduğunu iddia ederlerse de bu hükümler onları ilgilendirmez. Bir kere hürriyet başkasına hürmetsizliği telkin etmez. Hoca efendilerimiz Ramazan vaazlarında oruçlu olarak karşısında bulunan cemaate, orucun farzietinden bahsedeceklerine mazeretleri dolayısıyla oruç tutamayanların değil sokaklarda, evlerinde bile çocuklarının ve ailelerinin yanında yiyip içmemeleri, hattâ mazeretli kadının ne kocasının, ne çocuklarının yanında, mazeretini ilân etmesinin makbul olmadığını söylemelidirler. Misafirler yani yolcular ancak kendi gibi yolcu olan arkadaşları arasında yiyip içebilirler. Şehre, kasabaya girdikleri zaman hiç kimseye oruçsuz olduklarını dahi söylemelerine lüzum yoktur. Hattâ her mazeretlinin «oruçsuzum» demesi doğru değildir. Meşru' mazeretli olarak oruç tutamayanın Ramazanda yapacağı takva' ve amel-i salih, budur.

HAC

Büyük ictimaî hikmetler altında nisaba malik olup da imkânını bulanlara farz kılınmış olan hac müessesesi hakkında çok etraflı düşünmemiz gerekir. Bu müessese mutlak tevhid dini olan İslâmın temellerinden biridir. Hac mahalli bütün müslümanların bir günde, beş vakitte tevecüh ettikleri Mekkedeki Kâbe-i Muazzamadır. Gücü yeten bir mü'minin ömründe bir def'a olsun bütün ömrünce her gün beş defa yöneldiği vâdaniyet makamını gözleriyle görmesi için bir heyecan duyması kadar tabii bir şey olamaz. Bu onun en mâ'kul hakkıdır. Fıkıh kitaplarındaki şartları iyice tedkik edip ona uyararak hareket edilirse, ancak sevab umulabilir. Yoksa his ve heyecan-ı diniye kapılarak çiftini çubuğunu satıp, çoluğunu çocuğunu düşünmeden hareket edenler sevap yerine, günaha girerler. Bir hadîs-i şerifte peygamber efendimiz buyurmuştur ki, «Allah bir şeyi murad ederse sebeplerini de halk eder». Binaenaleyh kimin hacca gitmesi Hakça matlup ise, niyyetindeki ihlâsın mükâfatını verir ve ona imkân bahşeder. Kulun vazifesi yolunda bulunmak ve ona göre ihlâs ile hazırlanmaktan ibarettir.

Hacc'ın herkesin düşünmeden görebileceği hikmetlerinin başında,

bütün dünyadaki islâm milletlerinin birbiriyle tanışması ve kardeşlik rabitasının kuvvetlendirilmesi, gelir.

Cenabı Hak Kur'ân-ı Kerîminde «**Birbirinizle tanışmanız için biz sizi mil-i muhtelif halinde yarattık.**» meâlindeki âyet-i kerimenin bir çok mânaları arasına bir de bu hac vesilesini koyabiliriz. Bu tanışmanın dayanışma bakımından idarî, siyasi, iktisadî bir çok faydaları vardır ki bunların hepsi ayrı ayrı vahdetin teminine medar olur. Hepsî bir arada clursa işte o zaman «bünyan-ı marsus» olur, yâ'ni yıkılmaz kal'a teşkil eder.

Bir kere gidip farzı eda' eden, dinî heyecana kapılarak ikinci def'a gitmeğe kalkarsa indellah mesul duruma düşebilir. Zira Rıza-i bâri için bu işi yapıyorsa onda hakkın rızası yoktur. Hakkın rızası o yol parasını ihtiyacı olan başka birine vermekle kazanılabilir. Bir an evvel yardıma muhtaç bir kimse bulunmadığı takdirde, yine kendisi gidemez. O parayı gitmek isteyip de maddî imkân bulamayan sulâhadan birine verip gönderirse yapacağı kendi seferinin kaç kat fevkinde sevap kazanabilir. Bir din kardeşine o zevki taddırmış olur. Evvelki bahislerde nafîle ve bedel-i hac hakkında görüşlerimizi bildirdiğimiz için, burada tekrara lüzum görmedik.

Allah ve Rasûlünü ikrar edip islâma giren bir mü'minin dinin dört temelinden biri olan hac farızasını eda'dan sonra, eğer ticaretle meşgul ise hac mevsiminde yapacağı kâabe yolculuğunda ve orada alış veriş suretiyle elde edebileceği kârın, buradaki kazancından daha fazla olacağına yakın hasıl ederse ve kazançdan gayesi, daha fazla vergi ve zekât vermeğe matuf bulunursa, bir taşla iki kuş vurur. Ve ecr-i muzaafa nail olur.

Şu hususu hiç bir zaman hatırdan çıkarmamak lâzımdır ki farz veya nafîle yapılan bütün ibadetlerde Allahın rızası ibadetin temelini teşkil eder. İbadetlere Allah rızasından gayri menfaat düşünçesi hâkim olursa, ibadet hükümsüz olur.

Düstür umumî ve mutlaktır: «**Herkes niyyetinin karşılığını alır.**».

NOT : Beşinci sayının 293 üncü sahifesinde, son paragrafın ikinci satırında cümle başındaki «bazı ahvalde» kelimeleri yanlış çıkmıştır. Hatadır, silindikten sonra cümle ve hüküm doğru olur. Tashihini rica ederim.